

TEXTILIA HEBBEN HUN VERHAAL

René DE HERDT

Het MIAT (Museum voor Industriële Archeologie en Textiel te Gent) bestaat in 2001 exact 25 jaar. Tijdens die 25 jaar werden een groot aantal textielmachines verzameld.

(¹) De nadruk lag en ligt hierbij op machines uit de katoennijverheid en dit omwille van diverse redenen. In de eerste plaats was de katoennijverheid de stimulerende en innoverende nijverheid van de eerste industriële revolutie. In de tweede plaats was deze industriële activiteit sinds de smokkelavonturen van Lieven Bauwens een typische nijverheid voor Gent en Vlaanderen. Ten derde waren de machines die het MIAT sinds 1977 in zijn collectie kon verzamelen hoofdzakelijk afkomstig uit de katoensector. De aangeboden machines waren o.m. afkomstig uit de Gentse textielscholen, nl. het voormalige Henry Story-instituut enerzijds en de voormalige Hogeschool voor Chemie, Textiel en Landbouw (CTL), nu Hogeschool Gent anderzijds.

Uit de vlasnijverheid werden bijna geen machines verworven. De industriële vlasnijverheid was reeds voor 1977 in belangrijke mate uit Vlaanderen verdwenen.

Het feit dat bij het museaal verzamelbeleid de nadruk wordt gelegd op het collectioneren van machines, met andere woorden op de productie van de katoenstof, betekent echter niet dat geen afgewerkte producten, namelijk textilia verzameld worden. In het MIAT zijn immers duizenden stalen van katoenstoffen: sommige werden verworven in vrak en betreffen de gewone katoentjes die in de loop van de 19de en 20ste eeuw geproduceerd werden; andere stalen zijn heel wat preciezer. Het betreft bijvoorbeeld één uitgebreide verzameling bedrukte stoffen bestemd om in Afrika gebruikt te worden als panjes door de vrouwen.

Het textielaanbod in het MIAT bleef echter niet beperkt tot relictten uit de katoennijverheid. In de loop der jaren werden vele duizenden items (materiële getuigenissen) uit de diverse textielsectoren verworven. Deze verwerving geschiedde vaak op toevallige wijze. Deze interessante verzamelingen, buiten de katoensector, situeren zich voornamelijk op het vlak van de hoedenmakerij, van naaimachines, van tapijntonwerpen, van de nylonkousenindustrie, van corsetterie en van touwslagerij, maar toch vooral van passementerie. Wat dit laatste aangaat betreft het vele duizenden stalen o.m. afkomstig van het passementatelier De Backer in Brussel. (foto 3) Daarnaast zitten er ook losse aanwinsten in het museum. Ze zijn het gevolg van een vrijwel wekelijks aanbod door particulieren. Via deze toevallige weg bezit het MIAT: kledingstukken, merklappen, kanten, haakkanten, machinale kanten, enz.

Foto 1

Al deze objecten worden, wanneer ze worden aangeboden, eerst geregistreerd. Ze worden daartoe ingeschreven in een register, maar daarom nog niet opgenomen in de collectie. Daarna volgt de selectie door een gespecialiseerd medewerker in samenspraak met de museumdirecteur. Vervolgens komt het object in aanmerking voor een eerste behandeling (eventueel wassen, strijken, soms kammen, ontdoen van vuil) en voor inventarisatie. Sommige instellingen laten het inventariseren samengaan met een restauratie. Tot heden toe werd deze werkwijze nog niet toegepast in het MIAT. Het aanbod van de te registreren en te inventariseren textilia is immers zo groot, dat alleen reeds met het registreren en inventariseren één medewerker fulltime bezig is. Tijdens het inventariseren worden evenwel de nodige maatregelen genomen voor conservering, inzonderheid het inpakken in zuurvrij zijdepapier en/of in zuurvrije dozen. Wat de conservatie betreft volgt het MIAT in grote lijnen de richtlijnen van en steunt het onder meer op de ervaringen die werden opgedaan door conservator Frieda Sorber en haar medewerkers in het Textielmuseum Vrieselhof te Oelegem, waarvoor onze beste dank.

Het inventariseren zelf gebeurt op fiche en via het computerprogramma ADLIB, dat door de Minister van Cultuur van de Vlaamse Regering ter beschikking werd gesteld van de musea. Alhoewel er over de efficiëntie en de gebruiksvriendelijkheid van dit programma bij de collega's nogal wat opmerkingen gemaakt worden, blijft het MIAT achter de toepassing ervan staan, in de hoop om op die manier on line contacten te kunnen leggen met de andere textielmusea in Vlaanderen en tot vergelijkingen te komen en afspraken te kunnen maken.

Zoals uit het bovenstaande blijkt was de verwerving van textilia in het MIAT in het verleden vrij passief. Eigenlijk werd gewacht op het aanbod. Dit betekent dus ook dat de verwervingspolitiek tot enkele jaren terug niet gericht en niet gestructureerd was.

Recent werd en wordt in de schoot van het MIAT een poging gedaan om deze passieve

verwervingspolitiek te doorbreken. In plaats van te wachten op toevallige en wisselvallige textielaanbiedingen, wordt een meer actieve verwervingspolitiek nagestreefd. Dit houdt als vanzelfsprekend in dat in het grote aanbod van thema's dat zich op gebied van textiel opdringt een duidelijke keuze wordt gemaakt. Het is immers materieel niet mogelijk zich te buigen over alle facetten van de textielsector.

Om onder meer geleidelijk tot een aantal afspraken te komen nam ik enkele maanden geleden het initiatief om samen met een aantal andere textielmuseumdirecteuren regelmatig samen te zitten in een desbetreffende werkgroep.

Aan deze verantwoordelijken voor het textielerfgoed in Vlaanderen zou ik willen voorstellen dat elk museum zich één of enkele domeinen, al naargelang de praktische en financiële mogelijkheden van het museum, zou toeëigenen waarin het museum zou overgaan tot een actieve verwervingspolitiek. In het gekozen domein zou het desbetreffende museum dan vanzelfsprekend een specialisatie verwerven. Dit betekent niet dat de andere musea op datzelfde terrein niet enkele stukken zouden mogen verwerven, bijvoorbeeld door toevallige omstandigheden. Het betekent wel dat de musea onderling zeker weten dat een welbepaald terrein voldoende wetenschappelijk en exhaustief wordt bewerkt en uitgepuurd door het initiatiefnemend museum. Enkele voorbeelden kunnen dit illustreren. In het MIAT wordt eraan gedacht het thema 'werkkledij' (zeer ruim genomen) tot eigen specialisatie-onderwerp te maken. Dit houdt derhalve in dat het MIAT zich zowel naar het verleden als in het heden, wat de collectievorming betreft, zou specialiseren in deze sector. Dit dient dan te gebeuren op wetenschappelijke en conservatorisch verantwoorde manier. De andere musea zouden dan op hun twee oren kunnen slapen wat dit thema betreft. Het zou ten gronde door het MIAT bestudeerd worden. Zijzelf kunnen dan hun tijd, financiële middelen en energie vrijhouden voor andere the-

foto 2

matische benaderingen. Dit betekent echter niet dat zij, wanneer zij dit nodig achten, geen aantal stukken werkkledij in hun collectie kunnen bezitten of er zelfs een tijdelijke tentoonstelling over opbouwen. Neen, ieder wordt de volledige vrijheid gelaten.

Een voordeel van dergelijk gespecialiseerd verwervingsbeleid is dat, door het feit dat men zich gaat specialiseren op één nauwe textielsector, voldoende middelen en tijd worden vrijgemaakt om die sector ook op gebied van hedendaagse textiel te bewandelen, er zich wetenschappelijk over te documenteren en te beantwoorden aan de hedendaagse normen van onderzoek, studie en conservatie.

Mocht deze visie door de Vlaamse textielmusea gevolgd worden, dan openen er zich minimaal zeven tot acht sectoren waarvan het collectioneren op een wetenschappelijke manier kan gebeuren. Maar ook niet-textielmusea, zoals heemkundige musea, en privé-verzamelaars kunnen tot dergelijk netwerk van afspraken toetreden. Hoe dan ook moet eraan

gedacht worden op dit vlak zelfs Vlaanderen te overstijgen om mettertijd op Europees niveau te komen. De mogelijkheid te komen tot samenwerkingsverbanden die gesteund worden door Europese subsidiëring mag niet vergeten worden. In dit verband kan gewezen worden op het ERIH-project. (European Route of Industrial Heritage), dat in 1999 - 2001 internationaal werd uitgewerkt en waarvan verscheidene textielmusea in België, Duitsland, Nederland en Engeland deel uitmaken..

Een ander initiatief op Europees vlak is het European Textile Network, dat een groot aantal textielmusea en -initiatieven in Portugal, Finland, Vlaanderen, Italië, Oostenrijk en Duitsland poogt samen te brengen in 'European Textile Routes'.

Vanzelfsprekend ligt het voor de hand dat in overleg elk museum die sectoren kiest die het het nauwst aan het hart liggen.

De modiemusea in Antwerpen en Hasselt zouden zich bijvoorbeeld kunnen specialiseren

in de producten van Vlaamse, zo mogelijk Belgische ontwerpers en in sectoren van de haute culture.

Het Stedelijk Textielmuseum in Ronse zou zich op het weven van wollen stoffen of op het verven kunnen specialiseren. De keuze van het Breigoedmuseum in Sint-Niklaas ligt voor de hand. Het Nationaal Vlas en Kantmuseum in Kortrijk heeft reeds belangrijke keuzes gemaakt in de richting van linnen en kant. Doch niets belet dat met andere musea nog meer gedetailleerde afspraken worden gemaakt en dat uiteindelijk meer geld en tijd vrijkomt voor een actieve en wetenschappelijke verwervingspolitiek.

Het MIAT kiest onder meer voor het verzamelen van werkledij, doch wellicht kunnen ook enkele andere sectoren, aansluitend bij de reeds bestaande collecties, naar voor worden geschoven.

De samenwerking tussen de musea laat ook toe te constateren waar hiaten voorkomen. Op dit ogenblik verzamelt in Vlaanderen bijvoorbeeld geen enkel museum de relictten van de industriële tapijtnijverheid (ook niet de machines). Nochtans was en is deze nijverheid van groot belang voor de streekontwikkeling van Sint-Niklaas en Kortrijk. Ook de thema's zijde, kunstzijde en technische textielen komen tot heden toe nergens aan bod. Alleen reeds daaruit blijkt dat deze sector zo omvangrijk is dat samenwerking in Europees verband zich hoe dan ook opdringt.

De hierboven beschreven specialisatie maakt in principe middelen, geld en tijd vrij voor gestructureerde verwerving en voor een gedegen research, waarbij de hedendaagse producten van de textielnijverheid niet mogen vergeten worden. Het wetenschappelijk onderzoek houdt immers niet enkel de traditionele wetenschappelijke beschrijving en inventarisering in, met onder meer de vermelding van de herkomst, de gebruikte grondstof, de toegepaste technieken voor de aanmaak van het product, maar ook de functie en het gebruik ervan. Doch onder deze

research kan hedendaags veel meer verstaan worden. Research dient het textielobject te situeren in de totaliteit van het objectieve en subjectieve gebeuren. Op die manier krijgt het (textiel)object een duidelijke meerwaarde, zodanig dat het de fase van levenloos item overschrijdt en een levende getuige wordt van het voorbije menselijke gebeuren. Met andere woorden, het textielobject krijgt een plaats in het gehele menselijk gebeuren en in de geschiedenis. Een voorbeeld zal dit verduidelijken.

De familie van mijn echtgenote is in het bezit van een mooi stuk kant. De familietraditie wil dat het afkomstig is uit Ninove, waar de familie Stevens bij de aanvang tot in het midden van de 20ste eeuw een kantmanufaktur bezat. De naaldkant werd er, naar ons door familieleden werd meegedeeld, door onafhankelijke werksters in kleine patronen vervaardigd. Een groot tante van mijn vrouw, Germaine Stevens, haalde de kanten op en liet ze aan elkaar naaien in een totaalpatroon. De kant werd naar verluud onder meer verkocht aan de Azurenkust aan Amerikaanse handelaars en ook in Engeland. Deze verkoop werd verricht door de toen nog jonge en toen nog niet gehuwde Gabriëlle Stevens, zuster van Germaine. In volle Eerste Wereldoorlog trok deze 27-jarige, jonge vrouw naar Engeland om er de kanten te verkopen. Bij de terugkeer van een van die handelsreizen kon ze echter België niet rechtstreeks binnen en strandde in 1916 in het stadje Vlissingen. Daar was ze verplicht voor een langere periode logies te zoeken bij particulieren, namelijk de familie Brock. Hier leerde zij de zoon kennen, Abraham Brock, een ex-officier van het Nederlands leger die lang in Nederlands Indië had gediend. Deze beperkte, maar erg interessante gegevens werden ons verteld door familieleden.

In de lente van dit jaar werd ons echter door een familielid een kleine bundel met correspondentie over die periode van haar gedwongen verblijf in het neutrale Nederland overgemaakt, namelijk enkele brieven, maar

voornamelijk prentbriefkaarten, die Gabriëlle in die periode verstuurde naar haar moeder en haar zus Germaine. Deze correspondentie opende enerzijds een wondere kijk op de kanthandel die Gabriëlle tijdens haar verplicht verblijf in Vlissingen opzette en gunde anderzijds een blik op haar relatie met de 38-jarige Bram Brock (haar toekomstige echtgenoot).

Deze laatste verbleef tijdens de week in Den Haag. Hij verrichtte er bureelwerk in het hoofdkwartier van het leger en verdiende er 200 frank per maand. De legerdienst die hij gedurende elf jaar in Indië, had verricht, bracht hem supplementair een pensioen van 3 frank per dag op.

De eerste briefkaart die bewaard werd (de poststempel ontbreekt) is vermoedelijk van eind mei 1917. De laatste briefkaart is van 10 januari 1918. In het totaal gaat het over 24 stuks; bijna volledig in het Frans geschreven, maar hier en daar doorspekt met Nederlandstalige fragmenten. Bovendien bevindt zich in de bundel nog één brief gedateerd op 15 oktober 1917 en geschreven door Bram Brock in het Nederlands om zijn toekomstige schoonouders te bedanken voor de toestemming tot het huwelijk dat tussen Gabriëlle en hemzelf werd voltrokken op 30 oktober 1917 in Vlissingen. Het jonge paar vestigde zich onmiddellijk in den Haag.

Reeds tevoren echter was moeder Stevens, die in Ninove verbleef, vanuit Vlissingen op de volgende manier op de hoogte gebracht van de liefde van Gabriëlle voor Bram (brief van 21 juni 1917): "Chère Mère il y a longtemps que je veux te dire quelque chose. Tu sais que depuis plusieurs mois j'ai fais la connaissance de Monsieur Brock qui est au Quartier Général à la Haye. Il vient me voir tous les 15 jours, c'est un homme très sérieux, et il m'aime beaucoup. Lorsque je suis triste et que l'exil me pèse lourd c'est lui qui me console, tantôt par ses bonnes lettres, tantôt par ses paroles encourageantes. Il a gagné toute ma sympathie, car il a si bon coeur et a beaucoup de patience avec moi car

je suis parfois bien nerveuse et agaçante. Il a 38 ans et voudrait se marier de suite: naturellement je sais que c'est impossible en ce moment. Faites moi le grand plaisir très chère Maman de me répondre si tu es contente de cela. Je t'assure que si tu connaissais ce jeune homme tu lui donnerais toute ton estime."

De correspondentie geeft tevens inzicht in de kanthandel, die Gabriëlle in Vlissingen had opgezet. De Vlaamse kant werd vanuit Ninove in colis naar Vlissingen verstuurd. Soms bleven de pakketten in quarantaine in Rozendaal en was het voor Gabriëlle een hele klus de kanten gededouaneerd te krijgen. In een periode van 9 maanden wordt een omzet gehaald van vele tienduizenden franken. De kanten dragen de volgende namen: 'sous bols', 'pièces ovales', 'pièces carrés', 'napperons', 'chemin de table', 'théières', 'garnitures duchesses'. Sommige stukken kregen gewoon een nummer bijvoorbeeld 0639.

Na de oorlog keerde Gabriëlle Stevens samen met haar kersverse echtgenoot Bram Brock naar België terug. Ze namen er de kanthandel in Ninove over. Ze leefden er nog lang en gelukkig en kregen vier kinderen. Eén van hen was Madeleine, de moeder van mijn echtgenote.

Na dit verhaal begrijpt u wellicht dat de Ninoofse kant in het algemeen en de kant uit

foto 3

de handel van Gabriëlle Stevens en Abraham Brocq een totaal ander leven krijgt.

Heeft echter de gewone textielstof ook een verhaal? In het MIAT werden een aantal stukken elastische textiel, afkomstig van corsettenmaakster Magdalena De Nutte ((1929) uit Sint-Denijs-Westrem, in de collectie opgenomen. Ik kon deze meer dan tachtig jaar oude vrouw contacteren via de arts die haar in behandeling heeft. (zie foto 1 en 2)

Corsettenmaakster De Nutte was in de jaren dertig in de leer geweest bij een gerenommeerde corsettenmaakster in de Vlaanderenstraat in Gent en vestigde zich daarna met haar echtgenoot, een smid van beroep, aan de Molenhoek te Merelbeke.

Bij het interview dat ik van haar afnam bleek dat deze corsettenmaakster in het boerendorp Merelbeke een zeer bijzondere cliënteel had, namelijk een zeer welbepaalde categorie dames uit Parijs. Deze cliënteel had zij overgenomen van haar vroegere leermeesteres in Gent. Het systeem zat er als volgt in elkaar. De Parijse dame in kwestie kwam tijdens de eerste dag tot in Gent en nam dan een taxi naar Merelbeke. Daar liet zij door de corsettenmaakster de maten nemen en vertrok weer naar Gent om er te overnachten in een of ander hotel. 's Avonds en 's nachts werkte

corsettenmaakster De Nutte dan volop aan de realisatie van het corset. 's Anderendaags kwam de Parijse dame nog eens langs om het corset te passen en vertrok daarna met gezwinde spoed opnieuw naar de lichtstad. Het eindproduct werd achteraf toegestuurd. Soms gebeurde het nemen van de maat en het passen in één enkele dag.

Uit deze twee voorbeelden blijkt dat zowel een stuk kant, als een gewone lap stof of een corset elk een eigen verhaal kunnen hebben. Dit verhaal levert een reeks gegevens op over het dagelijks leven, over de activiteiten en het wel en wee van onze grootouders. Via de mondelinge geschiedenis, de oral history, eventueel aangevuld met ander bronnenmateriaal is het mogelijk dit verhaal te achterhalen. (?)

De toepassing van de mondelinge geschiedenis vraagt echter tijd. De meeste museumwerkers hebben gebrek aan tijd. Maar ook dit pleit dan weer om te komen tot duidelijke keuzes in het actief verzamelbeleid. Naast het traditioneel wetenschappelijk onderzoek moet er ook plaats zijn voor het eigen textielverhaal van elke stof of van elk kledingstuk dat door onze grootouders werd gedragen of gebruikt.

NOTEN

1. DE HERDT (René). Het Museum voor Industriële Archeologie en Textiel. *Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen*, 1999, nr. 1.

2. Zie o.a. THOMPSON (Paul). *The Voice of the Past. Oral History*. Third edition, Oxford, 2000, DE WEVER (Bruno). *Mondelinge Bronnen*. In: VAN DEN ECKHOUT (P.) en VANTHEMSCHE (G.). *Bronnen voor de studie van het hedendaags België 19de - 20ste eeuw*. Brussel, 1999, p. 1245-1260. DE HERDT (René). *Mondelinge Geschiedenis*. in: *Handelingen van colloquia in 1981, 1982, 1983*, Gent, 1982-1985.